

Jongens en juffen: wat is het probleem?

Monique Volman

Inleiding

Het schopt, het rent en het schreeuwt. Het is vier jaar. Het is een hij: mijn zoon Sam. Hij zit net op school. Daar zit hij op een stoel, luistert naar de juf en naar andere kinderen en plakt soms wel een half uur achter elkaar gekleurde propjes op karton. De afgelopen jaren zijn er met de regelmaat van de klok artikelen verschenen, waaruit ik afleid dat ik me grote zorgen moet maken over Sams welzijn. Zijn eerste testosteronstoot vindt ongeveer nu plaats, en in plaats van dat hij zich lekker mag uitleven in de bossen met een mannelijk rolmodel, wordt hij slachtoffer van het kleuteronderwijs, waar een lieve juf met zachte stem vraagt of hij alsjeblieft rustig op zijn plekje wil blijven zitten. Geweldig, dacht ik zelf eigenlijk, toen hij naar school ging. Wat heerlijk dat we er niet alleen voor staan om van dit onaangepaste wilde beestje een aardige jongen te maken, die prettig is in de omgang. En wat een bijdrage aan de samenleving leveren al die juffen van groep 1 tot en met groep 8, met hun beschavingswerk aan al die wilde beesten!

Maar 'de samenleving' lijkt minder enthousiast. Steeds vaker duikt de gedachte op dat jongens het moeilijk hebben op school en dat de feminisering van het onderwijs daar debet aan is. Erger nog: de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs zou in gevaar zijn als gevolg van de feminiene cultuur in het Nederlandse onderwijs. Het laatste publicatiegolfje over dit onderwerp begon met een artikel in *de Volkskrant* van 11 maart 2003. De teneur van het artikel: jongens dreigen een achterstand op te lopen, omdat ze op de crèche en in het basisonderwijs bijna uitsluitend met vrouwen te maken krijgen, die zich beter kunnen identificeren met meisjes en het avontuurlijke gedrag van jongens maar lastig vinden. Op 3 mei volgde het *NRC Handelsblad* met de boodschap dat het Nederlandse onderwijs lijdt onder een 'vrouwelijke cultuur'. Paul Jungbluth vertelt in dat artikel dat bescheidenheid, samenwerken, zorg voor anderen en conflictvermijdend gedrag in het onderwijs tegenwoordig zulke dominante waarden zijn, dat op intellectueel gebied niet het maximale uit kinderen wordt gehaald. Dat gaat vooral ten koste van de kansarme leerlingen. Op 5 juli kwam *Vrij Nederland* met een reportage over 'jongensleed' op Nederlandse scholen: jongens hebben er last van dat op school vooral vrouwelijke eigenschappen worden beloond.

Monique Volman is lector bij de faculteit Educatie van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen en UHD bij de afdeling Onderwijspedagogiek van de Vrije Universiteit Amsterdam.

Correspondentieadres: Vrije Universiteit afdeling Onderwijspedagogiek, Van der Boechorststraat 1, 1081 BT Amsterdam. Email: MLL.Volman@psy.vu.nl

Forum

Zelfs het tijdschrift *Pedagogiek* is inmiddels een platform voor deze ideeën geworden. Lauk Woltring (2003) mocht hier uitleggen dat er op scholen waarschijnlijk sprake is van een verborgen leerplan waarin meisjes beter tot hun recht komen dan jongens, omdat de eisen die op school worden gesteld (stil zitten, netjes schrijven, veel luisteren en praten) niet aansluiten bij de wijze waarop jongens zich ontwikkelen, waar dan vooral juffen weer met negatieve aandacht op reageren. In het themanummer 'Jongens als probleem' klinken gelukkig wat genuanceerdere geluiden. Enerzijds wordt in de inleiding door Veendrick, Tavecchio en Doornenbal aangetoond dat er geen grond is voor de uitspraak dat jongens het slechter zijn gaan doen op school dan vroeger. Anderzijds wordt een aantal publicaties aangehaald die stellen dat de feminisering van het onderwijs toch echt nadelen heeft voor jongens, zonder dat dit overigens empirisch onderbouwd wordt. Ook lijken de inleiders van het themanummer kritisch over het feit dat er in Nederland niet zoveel belangstelling is voor het verklaren van jongensproblemen uit de feminisering van het onderwijs.

Ik vind dit eigenlijk weer wat al te genuanceerd. Ik heb juist bezwaren tegen de wijze waarop in deze discussie de feminisering van het onderwijs en de veronderstelde problemen van jongens aan elkaar worden gekoppeld. In het themanummer lieten Timmerman en Van Essen al zien dat het niet voor het eerst in de geschiedenis is dat dit gebeurt, en constateerden zij zowel nu als in het verleden een 'hoog gehalte aan mythen en onbewezen vooronderstellingen'. In deze bijdrage zal ik betogen dat we te maken hebben met twee verschillende problemen, die elk een eigen analyse en een eigen oplossing vragen. Ze aan elkaar plakken doet het goed in de krant, maar helpt noch jongens, noch het onderwijs een steek verder.

Het jongensprobleem

Er schijnt een jongensprobleem te zijn. In de discussie wordt daarmee op verschillende zaken gedoeld. Aanvankelijk richtte men zich op de onderwijsresultaten van jongens. Jongens zouden steeds slechtere prestaties zijn gaan leveren, vaker voortijdig uitvallen en minder hoge niveaus bereiken in het onderwijs. Het probleem waar het de laatste tijd in de Nederlandse discussie vooral over gaat, is dat jongens op school niet zichzelf mogen zijn en dat mannelijk gedrag in de klas niet wordt gewaardeerd; meisjesgedrag zou de norm zijn geworden. Een relatie tussen beide problemen wordt ook gelegd: jongens worden 'afgeknepen', voelen zich daardoor ellendig en gaan slechter presteren. Een enkeling waarschuwt dat dit droevige proces kan eindigen in criminaliteit (Tavecchio in *Vrij Nederland*).

Maar welke aanwijzingen zijn er nu eigenlijk voor het bestaan van deze problemen? Er is geen enkel Nederlands onderzoek waaruit blijkt dat het slecht gaat met jongens op school, zo stellen ook de inleiders van het *Pedagogiek*-themanummer over jongens. Op een aantal punten gaat het met meisjes wel beter dan vroeger. In het voortgezet onderwijs halen meisjes sinds enkele jaren een even hoog niveau als jongens, en sinds 1996 zijn zij in het hoger onderwijs in de meerderheid. Daarnaast zijn er punten waarop het met jongens altijd al iets minder goed ging dan met meisjes, en die onveranderd zijn gebleven: jongens zitten vaker in het speciaal onderwijs, zijn vaker dyslectisch en blijven vaker zitten. Ook verlaten meer jongens dan meisjes zonder diploma de school. Veel punten waarop jongens altijd al beter scoorden dan meisjes zijn echter ook onveranderd gebleven: jongens kiezen de meest veelbelovende vakkenpakketten en halen systematisch hogere cijfers voor rekenen, wiskunde, exacte vakken en techniek. Dat jongens (en hun mannelijk gedrag) op school niet worden gewaardeerd en dat ze

zich daarom niet prettig voelen in de klas, is net zo min aangetoond. Integendeel, uit jongerenonderzoek komt juist keer op keer naar voren, dat meisjes vaker problemen ervaren dan jongens. Sinds een jaar of vijftien stijgt ook niet zozeer de criminaliteit onder jongens, maar die onder meisjes.

Natuurlijk zijn er jongens die uit de boot vallen en het is terecht om ons over hen zorgen te maken. Maar er is geen algemeen jongensprobleem. Bovendien valt de groep jongens waar het dan wel om gaat niet uit de boot, omdat ze op school niet mannelijk mogen zijn. Ze zijn gefrustreerd, omdat ze weinig kansen hebben, geen perspectief zien en omdat niemand erin geslaagd is hen dat perspectief te bieden. Misschien heeft dat te maken met het feit dat veel laaggeschoolde, traditioneel door mannen verrichte arbeid is verdwenen ten gunste van dienstverlenende functies, waarvoor meer traditioneel vrouwelijke kwaliteiten gevraagd worden (zie bijv. *The Economist* en *Intermediair* in 1996). Daar kan het onderwijs weinig aan doen. Wat het onderwijs kan en moet doen is jongens op zo'n veranderende wereld voorbereiden.

Waar deze jongens zeker niet mee zijn geholpen is de redenering van deskundigen als Woltring en Tavecchio dat ze zich vooral moeten kunnen uitleven. Volgens Woltring (in *de Volkskrant*) raken jongens bijvoorbeeld gefrustreerd als ze geen klei tegen het plafond mogen gooien, omdat ze dan 'hun energie niet kwijt kunnen, hun natuurlijke pad niet mogen volgen'. Tavecchio stelt in *Vrij Nederland* dat jongens teveel worden ingetoomd en met verboden worden geconfronteerd. Jongens staan nu eenmaal constant op, willen rondjes rennen en wedstrijdjes doen wie het hardste kan gillen. 'Dat hoort bij hen, zo zijn ze gebakken.' Behalve dat er tegen de veronderstelling dat alle jongens van nature met klei willen gooien en rondjes rennen wel wat is in te brengen, lijkt het me zinniger om beweeglijke kinderen te helpen wat zitvlees te krijgen, en klei-gooiers te leren dat je met klei ook andere dingen kunt doen.

Het probleem van de feminisering

Het tweede probleem is dat van de feminisering. Ook daarmee worden verschillende dingen bedoeld. Om te beginnen wordt bedoeld op het feit dat in het onderwijs steeds meer vrouwen werken. In de tweede plaats wordt verwezen naar een 'feminiene cultuur' die in het onderwijs de overhand dreigt te krijgen. Ook hier ligt het verband ogenschijnlijk voor de hand: vrouwen gedragen zich vrouwelijk en veroorzaken zo een feminiene cultuur in de Nederlandse scholen.

Laten we deze problemen ook eens nader bekijken. Er werken inderdaad relatief veel vrouwen in het onderwijs. Zeventig procent van de leerkrachten in het primair onderwijs is vrouw. En dat percentage zal nog hoger worden; sinds het eind van de jaren negentig ligt het percentage meisjes op de Pabo boven de 80%. Maar zijn dat er teveel? Het lijkt me dat we in het licht van het lerarentekort blij moeten zijn met elke student die zich op de lerarenopleidingen aanmeldt. Er is een ander probleem: er zijn niet teveel vrouwen in het onderwijs en op de lerarenopleidingen, maar te weinig mannen. De studentenaantallen op de Pabo's worden geleidelijk hoger, maar de jongens blijven weg. Het zijn de juffen die het nog aandurven met die schreeuwende, rennende en vallende jongens (en meisjes), terwijl de potentiële meesters en masse naar het bedrijfsleven vluchten.

Maar die feminiene cultuur in het onderwijs, dat is toch vervelend voor jongens? Ook onder de noemer 'feminiene cultuur' of 'vrouwelijke aanpak' gaan weer allerlei zaken schuil. Aan de ene kant verwijzen deze begrippen naar de toegenomen aandacht op (basis)scholen voor zaken als samenwerken, communicatie, omgaan met elkaar, terwijl – zo wordt gesteld in *Vrij Nederland* – dingen waar

jongens van nature beter in zijn, minder nadruk in het curriculum hebben gekregen: 'logisch denken, uit het hoofd leren, omgaan met abstracties, sport.' Aan de andere kant wordt gesuggereerd dat vrouwen meer waarde hechten aan discipline, stilte en rust in de klas, minder goed om kunnen gaan met lawaai, beweeglijkheid en actie, en daar vooral corrigerend op reageren. 'Zit stil. Houd je mond. Doe niet zo brutaal. Doe niet zo gevaarlijk. Niet vechten.' (*de Volkskrant*) Ook zijn er diverse auteurs die erop wijzen dat er de afgelopen twintig jaar allerlei veranderingen in het onderwijs zijn doorgevoerd om tegemoet te komen aan de behoeften van meisjes, waardoor de behoeften van jongens nu uit beeld zijn geraakt. Dat geluid klinkt al langer. In dezelfde lijn berichtte de *New Scientist* in 1995 dat scholen – op zoek naar geschikte maatregelen om de prestaties van jongens weer op te krikken – de macho-leesboeken (veel geweld) die in het kader van de emancipatie uit de programma's waren verwijderd, weer terug haalden. Zo schieten we lekker op.

Maar hoe 'feminien' zijn onze scholen nu eigenlijk? Er vinden weliswaar heel langzaam, maar onmiskenbaar ontwikkelingen plaats in de didactiek en het curriculum in de richting van meer aandacht voor communicatie en samenwerken. Die hebben echter niets te maken met de sekse van degene die voor de klas staat, of met de wens 'vrouwvriendelijk' te doen. Ze zijn ingegeven door eisen vanuit de samenleving, waar deze kwaliteiten van steeds groter belang zijn om als burger adequaat te kunnen functioneren, en waar op de arbeidsmarkt sociaal-communicatieve vaardigheden hoog gewaardeerd worden. Deze kwaliteiten staan trouwens niet tegenover logisch denken, abstracties en intellect, maar worden steeds meer gezien als een manier om intellect te realiseren.

De nadruk op stilte en rust, en het ontbreken van actie en beweging, zijn al net zo min kenmerken van een typisch vrouwelijke aanpak. Het zijn kenmerken van de wijze waarop ons onderwijs is georganiseerd. Ik deel de mening dat leren in stilte en rust niet zo goed past bij de grenzeloze energie en behoefte aan 'dingen doen' van de meeste kinderen, en dat dat dus waarschijnlijk ook niet de beste manier is om hen iets bij te brengen. In stilte rijtjes sommen maken of uren krulletters oefenen is uiteindelijk voor geen enkel kind boeiend. Ik ben het er ook mee eens dat corrigeren en disciplineren niet de meest geschikte manier is om de ontwikkeling van kinderen te stimuleren. Maar ook dit zijn reacties die worden opgeroepen door de manier waarop in onze samenleving kinderen al een paar eeuw geacht worden te leren: zoveel mogelijk tegelijk dezelfde geïsoleerde vaardigheden oefenen en abstracte kennis opnemen. Kinderen die niet in de pas lopen (langzamer, sneller of wilder) zijn dan lastig. Dat vond ook de meester vijftig jaar geleden al.

De tendens om meer aandacht aan samenwerken en communicatie te besteden past in een ontwikkeling naar meer actief en levensecht onderwijs, waarbij kinderen de wereld verkennen, daarbij problemen tegenkomen en, al zoekend naar oplossingen, kennis en vaardigheden opdoen. Steeds meer leerkrachten slagen er juist in dit soort onderwijsvormen in om jongens die eigenlijk alleen maar klei tegen het plafond willen gooien uit te dagen om nieuwe kwaliteiten te ontwikkelen. Niet door ze 'af te knijpen', maar door - aansluitend bij wat ze al kunnen en willen - hun belangstelling te wekken voor andere dingen, bijvoorbeeld een diertuin maken van klei of Egyptische kleitabletten. Niet feminien, niet masculien, gewoon goed onderwijs, ingegeven door leertheorieën en vakdidactiek.

De wijze waarop onderwijskenmerken worden verklaard uit de sekse van de leerkracht is dus onzin. Het artikel van Gerda Geerdink over Pabo-studenten in het themanummer van *Pedagogiek* laat zien dat er accentverschillen zijn in de beroepsmotivatie van mannelijke en vrouwelijke studenten. Maar dat wil nog

niet zeggen dat er een typisch mannelijke of vrouwelijke manier van lesgeven is. De manier waarop leerkrachten met hun leerlingen omgaan kan hemelsbreed verschillen. Er zijn heel verschillende juffen en meesters. Hun aanpak hangt primair samen met hun onderwijsvisie, of de onderwijsvisie van de school, niet met hun sekse. Laten we het vooral over visie en aanpak hebben; daar kun je – in tegenstelling tot je sekse – iets aan veranderen, en dat is soms heel nuttig.

Wat is het probleem?

Het is al met al een wonderlijke discussie. Het jongensprobleem – dat dus niet als zodanig bestaat – wordt verklaard uit de feminisering van het onderwijs, dat in kwantitatieve zin geen probleem is, maar juist grotere problemen (het lerarentekort) voorkomt en in kwalitatieve zin (alweer) niet bestaat. De vrouwelijke leerkrachten, die de scholen draaiende houden, krijgen de schuld van problemen die al decennia in het onderwijs zijn ingebakken. Laten we met deze discussie ophouden en het hebben over de werkelijke oorzaken waardoor een groep jongens op school uit de boot valt, over het lerarentekort en over de kenmerken van een verouderd onderwijssysteem. Dat lijkt me allemaal heel zinnig. Ik wil het ook wel hebben over hoe jammer het is dat kinderen (jongens en meisjes) anno 2004 zo weinig mannen voor de klas zien. Want daar ben ik het van harte mee eens. Mannelijke rolmodellen zijn er genoeg voor Sam en zijn leeftijdgenoten, op straat en op de TV, maar ze krijgen wel de boodschap mee dat werken in het onderwijs vooral iets voor vrouwen is. En daarmee is mogelijk ook deze generatie jongens voor het leraarschap verloren.